

Orașul București în timpul domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu

dr. PANAIT I. PANAIT

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Bucureștii erau cel mai mare centru urban românesc și al doilea oraș din sud-estul Europei. Devenit reședință voievodală în timpul domniei lui Vlad Tepeș, când este emis și hrisovul ce atestă numele așezării¹, funcția pe care o va împărți pînă la 1659 cu Tîrgoviștea, orașul de pe râul Dîmbovița, a cunoscut un proces continuu de dezvoltare, în pofida expedițiilor prădalnice otomano-tătare, a calamităților și epidemiilor care s-au abătut și asupra populației lui. Cîțiva factori s-au dovedit hotărîtori în evul mediu privind evoluția Bucureștilor: orașul s-a menținut ca o puternică concentrare de meșteșugari și neguțători, și-a exercitat menirea în cadrul unei bogate concentrări de așezări rurale, a beneficiat de drumul care permitea legătura între Brașov, Tîrgoviște cu sudul Dunării, respectiv cu capitalele otomane de la Istanbul și Edirne, a fost sediul autorității politice, culturale și religioase a Țării Românești ș.a. Evoluția Bucureștilor a cunoscut etape de mai accentuată sau mai lentă dezvoltare, dînd, pe ansamblu, imaginea unui proces ascendent studiat în ultimul secol în lucrări de sinteză de certă valoare².

Domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu marchează una din *etapele de vîrf*, purtînd în ea moștenirea unor acumulări dătătoare de progres ale deceniilor imediat anterioare și pregătind, la rîndul ei, resursele unei rezistențe menținută în tot secolul regimului fanariot. Cazul Bucureștilor nu este singular pentru domnia ce acoperă cumpăna secolelor XVII-XVIII. Dovezi de înflorire urbană se regăsesc în realitățile tîrgoviștene, reședință revitalizată de voievod în Craiova, Ploiești, Pitești, Slatina și în celelalte orașe ale țării³. Sporirea și diversificarea producției meșteșugărești, creșterea circulației de bunuri, inclusiv cea monetară, afirmarea actului de cîtorie, mai întîi de către domnie, apoi de către marii boieri și negustori, s-au răsfrînt benefic asupra centrelor orășenești mai puternic angajate în noile transformări. Expresia cea mai pleneră a acestui proces s-a vădit la București, unde și acumulările anterioare erau mai numeroase și unde s-au creat condițiile cele mai generoase din partea societății respective. Domnia lui Brîncoveanu a marcat dezvoltarea și amplificarea unor realități preexistente.

Reconstituirea acestei perioade este posibilă datorită izvoarelor elaborate atunci și păstrate pînă în prezent. Această lungă domnie se oglindește în cronică la zi⁴, în mii de hrisoave emise de cancelaria oficială, zapise, documente întocmite de autoritatea bisericească sau locală, la care se adaugă prețioase însemnări ale unor călători străini⁵. Orașul București, în calitatea lui de reședință oficială a țării, ocupă un loc însemnat, oferind în același timp cadrul cel mai fidel pentru aprecierea etapei date, pornind de la izvoare contemporane⁶.

La începutul secolului al XVIII-lea, Bucureștii se compuneau, din punct de vedere teritorial, din două zone: vatra urbană și moșia orașenilor, pe care se aflau atît ogoarele, viile bucureștenilor, cît și satele din imediata vecinătate. Cît privește limitele moșiei, se cunosc cîteva repere certe, consemnate în documentele vremii. Cel mai vechi în această privință este hrisovul lui Matei Basarab, emis la 6 septembrie 1636, în care se menționează o hotărnicie făcută în prezența voievodului⁷. La 1 septembrie acel an, domnitorul constata personal că pietrele de hotar au fost mutate din rea-voință. Se arăta că marginea de sud a terenului orașenesc se afla în vecinătatea satului Văcărești, pornind din luncă pînă sus în dealul ocupat cu vii. Delimitarea respectivă este atribuită din vechime lui Mircea voievod (Ciobanu), fiind reasezată în zilele lui Radu Șerban. Spre est, hotarul apare consemnat în cronică Anonimului cantacuzin, care relatează că, pregătindu-și lupta împotriva lui Radu Iliș în 1632, proaspătul voievod ales de țară, Matei Basarab, a concentrat oastea lui „pre marginea orașului, dăspre Dudești”⁸. Un valoros studiu, publicat cu puțini ani în urmă, localizează bătălia respectivă în zona Plumbuita–Obilești (azi Pantelimon)⁹, unde se oprea moșia bucureștenilor. Spre nord, ocolul Bucureștilor urca pînă la riul Colentina. S-a păstrat hrisovul din 1628, prin care Stanciu logofăt „ot Fundeni” primea întărire pentru niște locuri „pe moșia orașului București de pe apa Colintinii”¹⁰. În fine, spre vest; limita proprietăților colectivității bucureștene mergea la satul Lupești în apropierea căruia, un veac mai înainte, era „ciutăria domnească”¹¹. În mare, acest domeniu orașenesc se înscrisă într-un dreptunghi cu suprafața de circa 8 milioane stînjeni pătrați¹². Delimitarea moșiei orașenești era făcută în secolele anterioare cu pietre puse peste grămezi de cărbune, așa cum rezultă din judecata la fața locului pentru rezolvarea litigiului dintre Radu Dudescu și călugării radulioți, la 2 iunie 1707.

Ocolul Bucureștilor era ocupat, în mare, cu ogoarele orașenilor care practicau și această ocupație sau numai această ocupație, precum și cu vii, păduri, grădini, livezi, pășuni, lacuri cu pește, vetre de sate, care vor fi primele înglobate prin extinderea orașului. Cele mai însemnate suprafețe reveneau viilor din Dealul Bucureștilor, dar și din alte părți, ogoarelor, grădinilor și pădurilor. La sfîrșitul secolului al XVII-lea, codrii Vlăsiei avansau pînă în zona mahalalei Oltenilor¹³, extinzîndu-se masiv la Eleferie, Cotroceni¹⁴, Plumbuita¹⁵ ș.a. Călătorul dalmat Petru Deodat Baksic relatează că în zona centrală a cîmpiei poți merge o zi fără să ieși din pădure¹⁶. La acea dată, în ocolul orașenilor pădurile făcuseră loc însemnat ogoarelor, grădinilor și viilor, rămînînd însă pe suprafețe destul de întinse, așa cum rezultă și din hărțile întocmite către sfîrșitul veacului al XVIII-lea¹⁷.

Vatra urbană constituită în jurul Curții domnești înregistra o puternică extindere, ocupînd ambele maluri ale rîului Dîmbovița. Orașul dobîndise deja forma circulară pe care o va păstra pînă în prezent, cu unele tentacule de-a lungul principalelor drumuri de legătură cu țara. Pe malul drept, vatra începea de la poalele mamelonului ce adăpostea ctitoria lui Mihai Viteazul pînă dincolo de Radu Vodă, avansînd sub muchia terasei înalte și înconjurînd practic gorganul mitropoliei. În amonte de Mihai Vodă, terenul era liber. De partea cealaltă a promontoriului se constata, în 1668, că moșia mănăstirii Mihai Vodă era „împresurată de oameni”¹⁸. Suprafața ocupată de partea sîngă a Dîmboviței era mult mai mare. Ea pornea dincolo de zona smîrcurilor lui Dura neguțătoriu – Cîsmigiul de astăzi, urcînd spre șipotele din mahalaua Brezoianu și de aici spre metohul Episcopiei de Rîmnic. Un document emis în 1692 decembrie 12 arată că în timpul domniei lui Radu Leon (1664–1669), locurile mănăstirii Sărindar, aflate la începutul marelui cot al Dîmboviței¹⁹, erau ocupate „cu case și grădini”²⁰. La 30 iunie

1713, Mânăila vel șetrar vindea o casă „lîngă șipote” cu pivniță, c p t nd pe ea 10 taleri, sumă extrem de modest ²¹.  n legătură cu identificarea șipotului, mai concludent este hrisovul din 20 decembrie 1691, dat pentru întărirea unui loc de casă „ n sus de mahalaua de la biserica de la Stejar, l ng  șipot”. Limita nordică a reședinței lui Constantin Br ncoveanu includea mahalalele Batiștei și Ojetari, în timp ce spre răsărit s nt consemnate, în documentele epocii, lăcașele Agăi Niță, Olteni și Sf. Nicolae din S rbi, fiecare av nd în jurul său c te o mahal  periferică în structura orașului²². Folosind ca document de calcul același plan ridicat de Vladimir de Blaremburg în 1842, se constata că vatra propriu-zis urbană acoperea doar a opta parte din întreaga suprafață aflată la dispoziția bucureștenilor.

Două forme de relief sînt mai evidente în acest perimetru: lunca largă a D mboviței și Dealul Bucureștilor.  nc  de la mijlocul secolului al XVII-lea, r ul începuse să pună probleme serioase riveranilor, inclusiv livezii domnești. Lămuriri concludente se găsesc în hrisovul emis de Gheorghe Duca, la 31 mai 1678, pentru biserica Curții domnești care primea 200 ughi din vinăriciul Dealului Bucureștilor drept despăgubire pentru morile acesteia desființate pe Dîmbovița. Se menționează că „de la o seamă de vreme, noroindu-se apa D mboviței pe unde  i iaste matca, și ieșind apa mai pe deasupra, început-au a face mare stricăciune și  nnech tur  grădini domnești, care grădină fiind mai înainte vreme tocmită și înfrumusețată cu vie și cu pometuri roditoare, cu de tot felul de pomi ca o grădină domnească” se află acum într-o stare rea²³. De fapt, încă din 1669 se vorbea de „matca D mboviței celei vechi”²⁴, l s nd să se înțeleagă faptul că r ul își croise deja altă albie.  n mod cert, în timpul lui Constantin Vodă Br ncoveanu, Dîmbovița curgea pe o matcă croită mai aproape de gorganul mitropoliei, voievodul av nd astfel posibilitatea să extindă suprafața Curții sale, proced nd la umplerea cu moluz a unei porțiuni de pe latura de sud a terenului domnesc²⁵. De o parte și de alta a r ului se mențin mai vechile p raie și brațe. Pe dreapta, G rlița închidea ostrovul cel mare din prund, pe c nd pe latura opusă își purta apele, din ce în ce mai infestate cu murd licuri, Bucureștioara sau Bucureșteanca cum apare în zapisul din 16 august 1699²⁶.  n documentul dat la 1 iulie 1695 cu prilejul cercetării unui loc în Scaune se stabilește drept reper „ n lungul C cadin i”²⁷, denumire cu care părul respectiv se va menține p n  în secolul al XIX-lea c nd se colmatează.  n aval de zona locuită, Dîmbovița forma al doilea mare ostrov, pe care vor pune st p nire tabacii cu pestilențioasa lor meserie. Alimentat și cu apele revărsate ale r ului, dar și cu izvoare ce  șneau din dealul Mihai Vodă se menținea Lacul Ad nc, în jurul căruia își desfășurau activitatea post varii.

Dîmbovița a avut un rol deosebit în evoluția orașului. Mai întii, ea alimenta cu apă colectivitatea bucureșteană. Anton Maria del Chiaro, secretar al domnitorului, apreciază apa r ului a fi „foarte ușoară și sănătoasă”²⁸. Se constituiseră deja c teva vaduri cu acces mai îngrijit, at t pentru oameni, c t și pentru vite.  n al doilea r nd, r ul punea în mișcare unele din morile necesare aprovizionării cu p ine a orașului, altele fiind construite pe cursul Colentinei. Documentele atestă încă din secolul al XVI-lea mori pe Dîmbovița bucureștean ²⁹. La sf rșitul veacului al XVII-lea sînt identificate c teva mori de apă care aparțineau marilor m n stiri: Radu Vodă, Mihai Vodă, Cotroceni, Sf. Ioan cel Mare, Sf. Ecaterina și unor boieri: Șerban Cantacuzino și Preda P rșcoveanu. Instalațiile de morărit ale ctitoriei lui Mihai Viteazul și-au păstrat vadul, în vecinătatea podului ce permitea legătura dintre cele două maluri ale r ului în zona respectivă. Cele ale raduli ților sînt plasate, prin hrisovul din 7 august 1696, la Gorgani³⁰, deci pe malul st ng al D mboviței, în vecinătatea lăcașului Sf. Ilie.  n anul 1692 august 25, mănăstirea Radu Vodă primea

învoire de la domnitor să construiască o moară nouă „din susul orașului Bucureștilor, pe locul domnesc dăspre livedea domnească, împotriva morii mănăstirii Mihai Vodă”³¹. Lucrările au fost impuse de faptul că tocmai atunci călugării de la Mihai Vodă au schimbat vadul lor de moară „mai jos pre alt vad”, lăsînd singură instalația celor de la Radu Vodă. Un an mai tîrziu, lucrurile nu mergeau prea bine și prin ordin domnesc, cel de al doilea portar este obligat să aducă meșteri să îndrepte morile mănăstirii Mihai Vodă³². În marele cot al rîului, din 1706, și pe moșia Grozăvești³³ se plasau morile mănăstirii Sf. Ioan cel Mare, pe cînd acelea ale Cotrocenilor fuseseră construite în amonte de oraș, acolo unde este de presupus și plasamentul proprietății marelui dregător Șerban Cantacuzino. Cît privește moara mănăstirii Sf. Ecaterina, ea trebuie să fi existat în aval de Curtea domnească. Mai anevoie este de identificat locul morii spătarului și marelui medelnicer Preda Pîrșcoveanu, membru al soliei bolerești trimisă de voievod la Edirne, pentru a motiva întîrzierea prezentării sale la padișah în 1703³⁴. Cum casele Pîrșcovenilor se aflau în jos de Curtea domnească este de presupus că și moara marelui dregător se afla în aval de Curte.

Către sfîrșitul secolului al XVII-lea problema morilor pe Dîmbovița este analizată global. Dintr-o carte domnească emisă în 1699 rezultă că în urma unei cercetări făcute de trei meșteri morari s-a ajuns la concluzia că instalațiile celor șapte proprietari puteau funcționa concomitent, în condițiile unui debit normal al rîului³⁵. Documentul lasă să se înțeleagă că acestea erau morile existente, la acea dată, pe cursul Dîmboviței bucureștene. În secolul al XVIII-lea, numărul lor va crește, afectînd atît malurile din amonte, cît și pe cele din aval de oraș.

Cea de a doua mare componentă geografică a Bucureștilor era terasa înaltă a Cîmpiei Române oprită în lunca largă a Dîmboviței și martorii de eroziune cunoscuți sub denumirea de dealuri: Mihai Vodă, Mitropoliei, Radu Vodă. În timpul Brîncoveanului, toate aceste mari mameloane erau ocupate cu importante ansambluri arhitectonice ridicate de către voievozii anteriori lui. Fiind extrem de bogate, iar mitropolia abia terminată³⁶, Vodă nu a avut prea mari probleme, întărindu-le, după obiceiul vremii, actele de proprietate. Terasa înaltă, în unele locuri cu 18-20 m mai sus decît lunca, este numită în documentele vremii Dealul Bucureștilor și era ocupată în exclusivitate cu vii³⁷. În timpul lui Constantin Vodă Brîncoveanu se interzicea ridicarea de case în podgorie, permițîndu-se locuirea numai în timpul lucrărilor de întreținere și cules. Măsura respectivă este exprimată clar în porunca dată de voievod mănăstirii Radu Vodă la 3 februarie 1696, prin care egumenul era împuternicit să vegheze asupra viilor mănăstirești „să nu șază nimeni fără cînd va fi vremea viilor de lucru”³⁸. În actele emise în secolele XVII-XVIII, terasa înaltă apare în general sub denumirea de Dealul Bucureștilor, dar și cu unele localizări mai restrînse. În 1694³⁹ și 1710 se vorbește de Dealul Lupeștilor⁴⁰, după cum documente mai vechi menționează Dealul Văcăreștilor de jos⁴¹, teren inclus în timpul lui Constantin Brîncoveanu în Dealul Bucureștilor⁴². A mai existat de asemenea un deal al Măicăneștilor în zona actualului cimitir Bellu⁴³, un altul al moldovenilor, pe care mănăstirea Plumbuita posedă o vie la jumătatea secolului al XVII-lea⁴⁴. În general, terasa înaltă a Dîmboviței, așa cum rezultă și din însemnările lui Radu Popescu privind vizita unui domnitor otoman la București în 1718-1719, era ocupată cu cultura de viță de vie⁴⁵. Orașul se desfășura în lunca și îndeosebi pe partea stîngă a rîului.

La începutul secolului al XVIII-lea Bucureștii aveau o populație de cca 50 000 locuitori. Cifra este consemnată de secretarul domnesc del Chiaro, care apreciază că populația aceasta nu corespunde mării suprafețe pe care o ocupă orașul,

„deoarece casele sînt r zleje  i dep r tate una de alta av nd fiecare casa c rta ei, cu bucătăria  i grajd  i deosebit, grădina ei cu diferiți pomi, ceea ce-i dă o  nf ișare veselă  i  nc nt toare”⁴⁶.

Ca în toate așezările urbane contemporane, mult mai mici dec t capitala Țării Rom nești⁴⁷,  i la București exista o evidentă deosebire între nucleul meșteșugăresc –negustoresc  i zonele mărginașe, de obicei mult mai extinse.  n general, casa bucureșteană, indiferent de mărimea ei, apare însoțită de grădină sau de unele dotări gospodărești: grajd, șuri, bordei pentru alimente ș. a. Se construia din cărămidă,  i acesta era materialul folosit la casele boierești  i la unele dintre cele aflate în centrul negustoresc, lăcașele, edificiile Curții domnești, noile hanuri, dar  i din sc ndur , paianț  i nulele. La 16 august 1699, se vindea un teren pe malurile părului Bucureșteanca (Bucureștioara – Cacaia – n.n.), pe care fuseseră trei case, „de nulele”⁴⁸, formula l s nd să se înțeleagă existența unui procedeu mai vechi. Cum informații privitoare la acest mod de construire de case nu mai apar, cel puțin în timpul domniei lui Br ncoveanu, trebuie înțeles că el s-a practicat în trecut, fiind înlocuit cu alte tehnici de construcție. Și una dintre acestea era construcția din sc nduri  i b rne de lemn, care completa tradiționala paianț  i folosită de către bucureșteni încă din secolul al XV-lea⁴⁹. Într-un act întocmit la 10 octombrie 1728 se arată că una din cele patru prăvălii v nz toare „era cu lemne cu tot a noastră (a Ancuței Com neanca  i a fraților ei – n.n.), iar trei prăvălii s nt lemnele ale celor care-și dau chiria”⁵⁰. Toate patru se aflau l ng  pușcăria domnească, deci în zona bazarului orașenesc. Casele boierești,  ncep nd cu acelea ale Br ncovenilor⁵¹, Cantacuzinilor din mahalaua Scorțarului⁵² (str. Apolodor – n.n.), cele din capul podului Mihai Vod ⁵³, ale Văcăreștilor din mahalaua Dintr-o zi ș. a., că  i hanurile Șerban Vod ⁵⁴, Sf. Gheorghe Nou⁵⁵, Zl tari⁵⁶ ș.a. erau construite din cărămidă bine arsă  i mortar foarte rezistent. De asemenea, lăcașele ridicate de voievod  i de către marii săi boieri erau făcute din cărămidă. Existau încă într-un număr destul de mare  i biserici din lemn⁵⁷.  n porțiunea comercială  i îndeosebi pe Ulița mare se zideau prăvălii din c r mid ⁵⁸. De regulă, acestea erau ridicate spre stradă, l s nd în spate casa de locuit cu grădină  i alte nemestii gospodărești. La 1 noiembrie 1693, Iane b canul vindea „o prăvălie cu căscioara ei”⁵⁹. Un alt act, întocmit la 6 iulie 1702, arată clar că patru prăvălii din mahalaua Scaunelor se compuneau din „pivniță în r ndul prăvăliilor  i cu casele ce s nt în dosul prăvăliilor”⁶⁰. La unele din aceste spații comerciale valoarea era substanțial mărită, at t de plasamentul lor, c t  i de dotările interioare. Elefteris (din mahalaua Colțea) vindea, la 23 aprilie 1694, o prăvălie, „cu tacimurile ei”, ar t nd că pentru construcție a cheltuit 70 taleri, iar „mărunțișurile  i lucrurile prăvăliei” se evaluau la 56,5 taleri⁶¹. Din informațiile epocii rezultă că at t prăvăliile, c t  i multe din casele bucureștene erau acoperite cu șiț   i dotate cu pivniță, fiind înconjurate cu grădini  i pometuri delimitate de garduri⁶². Casele cu pivniță se  nfilnesc at t în mahalalele centrale⁶³, c t  i în cele mărginașe, cum era, de exemplu, proprietatea lui M nșil  vel șetrar din mahalaua Brezoianu⁶⁴. Tot în zonele periferice se vindeau, în afară de vii, ogoare  i grădini cu pomi, aș  cum primea întărire pentru noua sa st p nire în mahalaua Broșteni la 4 martie 1697 vel comisul Radu Goleșcu⁶⁵. O serie de factori determinați, printre altele, de poziția  i de mărimea construcției, de fluctuația monetară, făceau ca prețurile să fie extrem de diferite, pornind de la valoarea unei case de 10 taleri p n  spre sumele de 200 taleri⁶⁶, 310 taleri⁶⁷ sau 390 de taleri⁶⁸. Variate s nt  i prețurile prăvăliilor, fără să atingă valorile superioare ale caselor. Consider nd că cifra de 50 000 locuitori este exagerat ⁶⁹  i presupun nd că în majoritatea zdrobitoare, fiecărei familii  i revenea o gospodărie, putem socoti că orașul București avea în

jurul anului 1700 cel mult 8 000 case. Este o cifră maximală, avînd în vedere și evoluția înregistrată în secolul al XVIII-lea de cînd încep să se păstreze și unele date demografice mai sigure. Distribuția în teren a acestor gospodării era și ea destul de variată, atît în funcție de poziția pe care o aveau, mai în centrul comercial, mai la periferie, cît și de starea socială a proprietarului. Punctul central al orașului era Curtea domnească al cărei teren fusese delimitat încă din secolul al XV-lea⁷⁰. Excepțînd unele extinderi prin amenajarea albiei vechi a Dîmboviței terenul Curții a rămas același. Nu există nici un document din care să rezulte acte de încălcare a unor proprietăți sau cumpărări de terenuri în vederea sporirii suprafeței Curții Vechi din București. În secolul al XVIII-lea s-au produs unele împingeri spre Est, dincolo de zidul construit de Constantin Brîncoveanu⁷¹.

În 1688, proaspătul voievod prelua o curte bine gospodărită de înaintașii săi și care se extindea pe ambele maluri ale rîului Dîmbovița. Pe partea din dreapta erau livada domnească și unele construcții ridicate în apropierea cursului de apă⁷². În stînga rîului se desfășura ansamblul domnesc propriu-zis, delimitat de proprietățile țîrgoveștilor printr-un masiv parapet din trunchiuri de copaci. Limitele porneau din albia Dîmboviței, urcau puțin oblic spre Bărăție, urmau actuala stradă Gabroveni⁷³ și coborau la cîțiva metri Est de str. Șelari din zilele noastre, din nou spre Dîmbovița⁷⁴. Două porți oficiale permiteau accesul la Curte: Poarta de sus aflată la intersecția de azi a str. Iuliu Maniu cu str. Șelari și Calea Rahovei și Poarta de jos din fața gangului de acces în hanul Manuc, ridicat în primii ani ai secolului al XIX-lea prin înglobarea unor edificii domnești. Fiecare din cele două porți era apărată cu cîte un turn de strajă, avînd uși masive din lemn, ferecate, care se deschideau în două părți⁷⁵. Terenul domnesc era împărțit în mai multe curți interioare, cea mai importantă dintre ele fiind aceea ce găzduia palatul în care își lăsaseră mărturie toate marile etape de construcție, începînd cu fundațiile celei dintîi cetăți⁷⁶, cu cetatea lui Vlad-Țepeș din 1458-1459⁷⁷, cu momentul transformării acestui castru în palat de către Mircea Ciobanu⁷⁸ și cu transformările intervenite în secolul al XVII-lea. Palatul prezenta, în mare, structura dată de Matei Bsarab după 1640⁷⁹, la care se adăugaseră paraclisul Sf. Ioan ridicat, fără a fi terminat, de către Grigore I. Ghica⁸⁰, un șir de case pe latura de Nord, datorate lui Gheorghe Duca⁸¹ și o altă casă făcută, în calitate de domnitor, de către Șerban Cantacuzino. Brîncoveanu a continuat actul de ctitorie finisînd opera înaintașilor săi, dotînd palatul cu unele componente noi, înfrumuseșînd sălile principale și adăugînd alte case. Încă din 1689, au început intervențiile sale mai întîi prin terminarea paraclisului aflat în colțul de NV al vechii construcții, care a primit tindă, a fost zugrăvit și i s-a pus catapeteasma⁸². Paraclisul avea formă de navă cu diametrul longitudinal de cca. 10 m, iar lățimea de 6,30 m, coresponzînd traveei de nord a subsolurilor. Era lăcaș strict de familie la care se putea ajunge, atît din apartamentele domnitorului, cît și dinspre cel al doamnei țării. A urmat construirea unei case „ce iaste pre stîlpi de piatră și iaste cu trei cafasuri și cu toate ce se vād într-însa care iaste dinspre biserica cea mare”⁸³. Era ultimul corp de clădire care se adosa pe partea de Est a palatului. De formă dreptunghiulară, casa aceasta avea parterul la nivelul curții bisericii domnești, la care se putea ajunge printr-o ușă amenajată sub un arc semicilindric. Distanța între această ieșire și lăcaș rămăsese de numai cca 15 m, întrucît, cel puțin în trei mari etape, s-au adăugat șiruri de camere pe terenul aflat între cetatea lui Vlad Țepeș și biserica de ungere. Cronica oficială mai consemnează alte două rînduri de camere „despre doamna”, precum și clopotnița cu „ceasnic”, în locul aceleia a lui Șerban Vodă, lovită de un trăsnet la 25 iunie 1692.

La fațada palatului a fost adăugată loggia, flancată de două foișoare, unul dintre acestea socotit „mai mare” dotat cu o monumentală scară de marmură.

În interiorul palatului s-au făcut unele îmbunătățiri dintre care Anatafterul consemnează pe cele din sala divanului, pentru care s-au plătit, în iulie 1701, 200 taleri și în octombrie 153 taleri cu mențiunea „pentru lucrul divanului domnesc de aici din București”⁸⁴. Sumele nu par prea mari dacă se are în vedere că în februarie 1703 se alocău 100 taleri „de s-au cumpărat 9 perechi de perne de frînghie în casa cu șahnichiile”⁸⁵. Erau perne care se puneau pe lavițele de ședere sau direct pe pardoseală.

În palatul Curții vechi, unele încăperi erau rezervate exclusiv domnitorului și familiei sale, altele slujeau ca locuri de desfășurare a activității instituției domnești și, în fine, cele mai multe adăposteau marile dregători: logofeția, spătăria, visteria, agia ș.a., în care își desfășurau activitățile grămăticii, logofeji, traducători ș.a. Spațiul ce revenea voievodului se reducea la apartamentele acestuia, apartamentul doamnei format din două încăperi și paraclisul, toate găsindu-se la parter. La același nivel funcționa sala mare a divanului, în care se găseau și tronul țării, spătăria mare, camerele de așteptare și „spătăria cea mică, noao care-i zic cu stealile”, făcută de Șerban Vodă, probabil în casele ridicate de el. În corpul vechi al palatului, toate încăperile de la parter erau cu plafonul boltit. S-au păstrat două din aceste camere, dintre care una are 9x8 m, iar cealaltă 9x7 m, ambele cu plafonul semicilindric. În timpul lui Constantin Vodă Brîncoveanu, palatul avea încă un etaj, iar la unele din casele alăturate chiar două caturi. Parterul era mult înălțat în cauza subsolurilor compartimentate în patru travee, la rîndul lor și acestea segmentate cu ziduri separate.

Descrierile făcute de cronicarii contemporani epocii arată că după ascultarea slujbei în biserica cea mare, Vodă și suita sa urca în casele domnești. Astfel, în prima zi de domnie, luni, 29 octombrie 1688, Constantin Vodă Brîncoveanu „în casele domnești în divanul cel mare suindu-să, în scaunul domnesc au șazut și cu tunurile dînd...”⁸⁶. Aceeași desfășurare este înfățișată și de Radu Popescu, care adaugă faptul că după ungere „s-au suit în casă și au început a scrie cărți”⁸⁷ diferitelor personalități politice europene. Delegațiile străine erau primite în palat pe scara de marmură, care conducea în foișor, loggie și sala divanului⁸⁸. Domnitorul își desfășura activitatea oficială în divan sau în spătăria cea mare, așa cum rezultă din descrierea judecării lui Staicu Merișanu și a celorlalți pîrași la Poartă⁸⁹.

Palatul, ca de altfel întreaga Curte domnească bucureșteană, a înregistrat etapa de maximă înflorire în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Referindu-se la construcția principală, del Chiaro apreciază că „Palatul domnului (în întregime de piatră și cu scara principală de marmură) este de mărime destul de însemnată”⁹⁰. Secretarul domnesc menționează sălile mari boltite, prima dintre ele, avînd pe mijloc un rînd de coloane scunde, apoi sala divanului în care Vodă împărțea dreptatea și unde se organizau ospețele domnești, sălile de audiențe ș.a. Descrieri similare fac și alți oaspeți sosiți la București⁹¹. Activitatea constructivă a lui Constantin Brîncoveanu s-a desfășurat și asupra altor componente ale Curții sale. În 1712 a fost îndepărtat parapetul din stîlpi de lemn și înlocuit cu zid din cărămidă. Radu Greceanu precizează că „fiind zidul dimprejurul Curții (domnești de la București) stricat și foarte scund, măriia-sa s-au îndemnat și au pus dă-l-au dires și l-au mai înălțat jur-împrejur făcînd...”⁹². În timpul săpăturilor efectuate în anii 1969-1971 au fost cercetate fundațiile acestui zid, atît în incinta Hanului Manuc, unde se afla colțul de sud-est, cît și pe strada Șelari⁹³. Alte lucrări privesc „odăile seimenilor tot dă piatră că era dă lemn vechi și foarte proaste”⁹⁴ și „sloamul cel dă

carțile domnești, dă piatră, din temelie”⁹⁵ construit în 1713. Un loc deosebit au ocupat în activitatea gospodărească a domnitorului grădinile palatului, plantate atît pe terenul dintre edificiul central și albia râului, cît și pe latura de nord. Vodă Brîncoveanu plătea 20 de grădinari special pentru Curtea domnească bucureșteană⁹⁶ și a amenajat aici, ca și la Tîrgoviște, un foisor de odihnă, din piatră, în locul celui de lemn⁹⁷, probabil un chioșc asemănător celor existente în curtea a patra a palatului Topkapi Sarai de pe Cornul de Aur. Apa necesară întregului ansamblu arhitectonic se lua din Dîmbovița sau se aducea pe tuburi de pămînt ars pînă la visteria apelor și de acolo la cișmele amenajate⁹⁸. Dacă visteria apelor a fost localizată în fața lăcașului mare, ușor spre nord, celelalte construcții pot fi presupuse ca loc de amplasare. Un document din 1701 menționează că în colțul Curții, spre ulița Băraților, „sînt și grajdurile domnești”. În zona respectivă, sau mai sigur pe latura de nord a Curții, trebuie să fi fost și șoproanele pentru care, slomnul refăcut de domnitor în 1713. De fapt, pe terenul delimitat în prezent de străzile Covaci și Gabroveni s-a desfășurat activitatea meșteșugarilor și slugilor domnești. În timpul lui Constantin Vodă Brîncoveanu se constată o largă diversitate în rîndurile acestui personal: vizitii, viglari, dîrvari, legănari, grădinari, lemnari, butari, dogari, fîntînari, sacagii, „copoiari”, ogărari ș.a. O altă categorie provenea din rîndul robilor: spălătoare, cusătoare, gunoieri, măturari ș.a.⁹⁹. Domnia apela pentru trebuințele ei și la alte categorii de meșteșugari numiți „domnești”. Pentru activitățile de destindere, Curtea din București avea angajați opt scamatori și saltimbanci, conduși de șeful lor indicat ca fiind „cel mare”, zece mehteri (muzicanți – n.n.), alți lăutari, cobzari¹⁰⁰ recrutați din lotul de țigani robi domnești. Unii dintre aceștia erau apreciați de către oaspeții străini pentru virtuozitatea lor¹⁰¹.

Lipit de zidurile Curții, se desfășura orașul cu o vădită ierarhizare impusă de ocupațiile locuitorilor. În porțiunile învecinate se mențineau, ca și în secolele anterioare, ulițele meșteșugarilor și negustorilor, dincolo de care își făceau locul gospodăriile slujitorilor, tîrgoveților, în timp ce spre periferie se stabiliseră agricultorii, pescarii, camenii de rînd. Erau tot mai conturate cartierele în care se grupau casele marilor boieri, unele dintre acestea plasîndu-se în mahalaua Scorțarului¹⁰², altele spre ctitoria lui Aga Niță¹⁰³ și din ce în ce mai multe pe Podul Mogoșoaii¹⁰⁴. Vatra urbană era străbătută de „poduri”, ulițe mari, ulițe, poteci și cărări care se desprindeau din arterele mai însemnate, îmfundîndu-se în cîte o gospodărie oarecare. Orașul fiind vechi, s-a dezvoltat în funcție de cerințele de moment, neexistînd o concepție urbanistică. În atenția domniei și a organelor orășenești se aflau numai străzile mari, în fruntea cărora se găseau drumurile de legătură cu țara care porneau și conduceau în totalitatea lor la Curtea domnească. Astfel, la Poarta de sus veneau: Podul Mogoșoaii, lărgit și îndreptat de Brîncoveanu, ultima porțiune purtînd numele de Ulița domnească, atestată cu acest nume în 1659, și Podul Calicilor care se prelungea cu Drumul Mehedinților. De la Poarta de jos porneau: Podul Șerban Vodă, care asigura legătura cu Giurgiu și de aici cu orașele mari ale Imperiului otoman și Podul Tîrgului de Afară, arteră locală cu deosebită importanță economică pentru locuitorii orașului¹⁰⁵. Toate aceste patru „poduri” erau acoperite cu bîrne de lemn¹⁰⁶, tot așa fiind îngrijită și Ulița mare¹⁰⁷, precum și alte artere centrale. Nomenclatorul stradal bucureștean nu era încă încheiat, ulițele purtînd denumirea meșteșugarilor și negustorilor care le populau, a unor construcții sau proprietăți mai importante, eventuale instituții sau așezăminte monahale etc. Artera economică cea mai importantă era Ulița mare care corespunde astăzi străzii Lipsani. Ea apare încă din 5 iunie 1589 sub denumirea de „Ulița cea mare”¹⁰⁸, fiind prezentă apoi în documentele bucureștene

sub diferite formulări de precizare a sectorului la care se referă izvorul respectiv: „Ulița mare pe lângă Tudor abagiul” în 1661¹⁰⁹, „Ulița cea mare din susul zarafilor”¹¹⁰, „Ulița cea mare în rîndul șelarilor” în 1697¹¹¹, „Ulița cea mare între croitori” (1708)¹¹², „Ulița cea mare în rîndul mărgelarilor” (1713)¹¹³ etc. Din documentele vremii rezultă că mai erau și alte ulițe mari de exemplu: „Ulița cea mare care vine de la Curtea domnească la Tîrgul de Afară”¹¹⁴. Cîteva asemenea artere aveau puncte de reper terenul domnesc, precum „Ulița care merge de la Curtea domnească spre biserica Grecilor”¹¹⁵, sau „Ulița ce merge alătura cu zidul Curții domnești”¹¹⁶. Practic nu erau denumiri precise, forma lor de exprimare variind de la document la document. Exemplul cel mai concludent îl oferă Ulița scaunelor, consemnată sub forma „Ulița de la scaunele de carne”¹¹⁷ sau „Ulița pã unde stau scaunele”, variantă așternută în documentul din 1 iulie 1695¹¹⁸. Dintre ulicioare sînt amintite, la 17 octombrie 1694, „Ulicioara Călinescului” din mahalaua Răzvan¹¹⁹ și o altă ulicioară între proprietățile lui Manu și Defta pentru care se ivise chiar un litigiu¹²⁰. Din cele peste treizeci de străzi atestate în documentele emise în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, mai bine de jumătate sînt indicate prin profilul meșteșugarilor și neguțătorilor care le populau: șelari, croitori, boiangii, abagii, măcelari, lăcătuși, bărbieri, căldărari, zarafi etc. Unele dintre ele sînt amintite și anterior anului 1688, după cum străzi mai vechi, în mod cert existente la sfîrșitul secolului al XVII-lea, nu se regăsesc în actele ce s-au păstrat în prezent. Date fiind lacunele nomenclatorului stradal, se apela, în unele documente, la indicarea drept reper a unor locuri de interes comun, deosebit, cum erau: locul unde au fost¹²¹ sau erau carele cu pește, locul unde au fost tabacii, scaunele vechi de carne, „Unde se frînge hierul”¹²², sărăria, jitnița domnească ș.a.

Întreaga suprafață urbană era împărțită în mahalale organizate în jurul unui lăcaș, ridicat din cărămidă sau făcut din lemn. La începutul secolului al XVIII-lea, orașul București avea peste 30 mahalale dintre care mai bine de jumătate apar consemnate pentru prima oară în documentele emise în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Aceasta nu indică și faptul că ele s-au constituit atunci, ci simpla situație că existau la acea dată, după cum este posibil să fi fost și alte atări unități teritoriale nesurprinse în izvoarele scrise. Atestarea mahalalelor mărginașe: Stejaru, 1691¹²³, mahalaua popii Stoica Sterpu, 1692¹²⁴, mahalaua Oțetari, 1695¹²⁵, mahalaua Broșteni, 1696¹²⁶, mahalaua Sfînta Vineri, 1693¹²⁷, mahalaua Oltenița, 1696¹²⁸ ș.a. confirmă limitele vetrei locuite în acea perioadă. Alte atări mahalale, deși sînt atestate acum, erau în mod sigur mult mai vechi: mahalaua Răzvan¹²⁹, mahalaua Colțea¹³⁰, mahalaua Sf. Ioan¹³¹, mahalaua Sf. Gheorghe Vechi¹³², mahalaua Lăcătușilor¹³³ ș.a.

Denumirea ulițelor, a unora dintre mahalale, sugerează în mare structura socio-profesională a societății bucureștene în perioada de vîrf a orînduirii feudale. Datele consemnate în documente arată în mod convingător că orașul beneficia de o puternică populație de meșteșugari și neguțători, tîrgoveți, agricultori, slujitori domnești, stabiliți de cele mai multe ori în colectivități compacte. Elementul cel mai dinamic a fost categoria meșteșugarilor care a atins, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și în primele decenii ale veacului următor, un puternic proces de specializare. În perioada brîncovenească sînt consemnate în documente peste 60 meșteșuguri, numărul lor putînd fi chiar mai mare.

Cîteva valoroase studii tipărite în ultimele decenii au redat, cu multă acribie, componența colectivității meșteșugărești din București, așa cum aceasta se reflectă în documentele vremii, inclusiv în cele scrise în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu¹³⁴. Prima concluzie care se degajă este faptul că orașul reședinței

oficiale beneficia de cea mai numeroasă, mai variată și mai specializată concentrare de meșteșugari cunoscută atunci pe teritoriul țării. Se anunța deja apariția unor stabilimente manufacturiere prin: luminăria de ceară, tipografia mitropolitană, jitița domnească și chiar prin manufactura de postav de la Afumați, atribuită lui Șerban Cantacuzino¹³⁵. Un rol însemnat revenea Curții domnești care grupa cei mai buni meșteșugari, atât pentru cerințele ansamblului arhitectonic voievodal, cât și pentru construcțiile ridicate de către domnitor. În funcție de amplasarea lor teritorială, meșteșugurile își păstrau unele trăsături mai vechi. Cele mai multe ramuri populau străzile centrale, aflate în jurul Curții domnești, care de fapt le purtau și numele. Sînt însă meșteșuguri care rămîn cartiruite în zone propice desfășurării lor. Tabacii au fost permanent legați de Dîmbovița, chiar dacă pe la jumătatea secolului al XVII-lea se aflau în colul cel mare al râului, pentru ca ulterior, să se stabilească, prin hotărîre domnească, mult în jos de Curte, în mahalaua Broșteni¹³⁶. Măcelarii cu scaunele lor se plasau pe Bucureștioara și în apropierea lacului numit mai tîrziu al Șuțului, unde și-au ridicat și lăcașul lor¹³⁷. Tot în această parte erau săpunarii și mai spre est de ei oțetarii. *Fierarii* sînt consemnați pînă tîrziu în secolul al XIX-lea¹³⁸, în zona Sf. Gheorghe Nou-Răzvan, acolo unde cuptoarele lor erau amenajate încă din secolele XV–XVI¹³⁹. Este greu de urmărit, pentru sfîrșitul secolului al XVII-lea, locul în care și-au continuat activitatea *olarii*, ale căror cuptoare de ars vase, datînd din secolele XV–XVI, erau la Colțea¹⁴⁰. În mod cert, în secolele XVII–XVIII ei nu mai erau în vechea vatră, migrînd, probabil, spre periferia orașului pentru ca în secolul al XVIII-lea să-și găsească teren în jurul lăcașului ce le poartă numele¹⁴¹.

În centrul orașului, axa principală a activității comerciale și meșteșugărești o reprezenta Ulița mare, cu o pondere mai evidentă pe negoț. Pe ulițele care porneau din această arteră, în special în părțile de nord, nord-est și est ale Curții se grupau variate meșteșuguri, unele vechi, altele constituite în decursul secolului al XVII-lea în legătură directă cu cerințele societății bucureștene. Cum este și firesc, nu toate ramurile au cunoscut aceeași amploare. Au fost meșteșuguri puternice, practicate de un lot numeros de meșteșugari, după cum au fost altele mai hibride, uneori legate direct de Curtea domnească sau de curțile marilor boieri. Pentru deceniile de domnie a lui Brîncoveanu, documentele consemnează acești meșteșugari, dînd posibilitatea plasării lor în teren, de cele mai multe ori în funcție de Ulița mare sau de Curtea domnească. Puternica colectivitate a *abagiilor* este indicată „în Ulița cea mare, în rîndul abagiilor”¹⁴², în imediata apropiere a locului unde „se frînge fierul în colț”¹⁴³, ca atare în vecinătatea bisericii Sf. Gheorghe Nou, spre colțul Curții domnești. Din cei cca 25 abagii bucureșteni, atestați în documentele secolului al XVII-lea¹⁴⁴, mulți au fost activi în vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu: Petcu și Vasile, care semnează ca martori într-o tranzacție din 25 noiembrie 1693¹⁴⁵, Petre și Iane consemnați într-un zapis din 17 octombrie 1694¹⁴⁶, Stoica și fiii lui Prodan abagiu¹⁴⁷, Lazăr și Neagu¹⁴⁸, Tudor abagiu, Caraciomag, martor alături de alți patru zăbunari și doi papugii¹⁴⁹, Nicolae Abagiu¹⁵⁰ ș.a. Tot în Ulița cea mare, sau mai corect spus în vecinătatea acesteia, se afla Ulița *bărbierilor*¹⁵¹. Cînd la 13 noiembrie 1726 se vindeau două locuri de prăvălii se menționa că ele erau în Ulița bărbierilor, „în față, mai sus de casele parașilor”¹⁵², în zona Bărăției. A fost una din ocupațiile importante din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, unii bărbieri avînd stare economică foarte bună. Bărbierii bucureșteni erau constituiți în breaslă încă din 1668¹⁵³. Din deceniile de domnie brîncovenească, sînt atestați Iane, care era bărbier domnesc în 1691¹⁵⁴, Lefter ș.a., care stătea cu chirie pe terenul bisericii Curții domnești, Mihăilă bărbier, Voico bărbier¹⁵⁵ ș.a. În imediata vecinătate a bărbierilor

se afla Ulița *boiangiilor* „în colțul zidului domnesc”, curțile proprietăților lor fiind „pînă în Ulița baraților”¹⁵⁶. Terenul ocupat de boiangii aparținete mahalalei Sf. Gheorghe Vechi. Documentele vremii consemnează, de asemenea, *băeși*, care-și desfășurau activitatea la băile construite în vecinătatea râului¹⁵⁷. Mult mai puternică era colectivitatea *brutarilor* sau *pitarilor* conduși de un vătăf¹⁵⁸, care aveau îndatorirea de a coace pîinea zilnică și de a face posmegi comandați de către trupele otomane aflate în campanie. La 15 mai 1695, ei primeau enorma sumă de 500 taleri pentru pîinea uscată pe care o lucraseră la o asemenea poruncă¹⁵⁹. Aparținînd tot branșei ocupațiilor alimentare sînt menționați *grădinarii*, *vierii*, *brăgarii* și *bucătarii*, aceștia din urmă folosiți în casele boierilor¹⁶⁰ sau la Curte. De mare preț se bucura meșteșugul practicant de *căldărari*, conduși încă înainte de domnia lui Brîncoveanu de către un vătăf. La 20 iunie 1700, voievodul a dat Cartea vătăfului de căldărari din care rezultă că acesta se afla „în toată vremea cu slujbă în Curtea domniei mele, să drege vasele care se strică”. Din același act reiese că vătăful¹⁶¹ avea autoritate asupra tuturor căldărarilor domnești, boierești sau călugărești „au seimean, au cazacu, au tălpaș, au oameni streini ce vin dănr-altă țară cu marfă căldărărească...” de la care lua o dare de 1 1/2 taler la „sacsana” sau „de car ughi 2 după obicei”¹⁶². Documentul indică în mod clar mediul social din care proveneau acești meșteșugari, în general oameni din corpurile ostășești. Unii dintre căldărari aveau proprietăți însemnate, așa cum se degajă din cazul fraților Albu și Vilcu căldărari, care, în perioada 1708–1713, au vîndut lui Radu Dudescu un loc, apoi case, o prăvălie și în fine alte patru prăvălii¹⁶³. Căldărarii sînt localizați în grup, în vecinătatea lor aflîndu-se cele cinci prăvălii cumpărate în 1683 de către Șerban Vodă Cantacuzino pentru a face hanul ce i-a purtat numele¹⁶⁴. Ei se afla, ca atare, în apropierea Uliței celei mari, în capătul de vest. Mai greu de plasat în teren sînt *cizmarii*, deși dăinuirea străzii Cavafii pare a îndreptăți localizarea lor în apropierea imediată a ansamblului arhitectonic Sf. Gheorghe Nou. După numărul celor atestați în documente, cca 26, în tot veacul XVII¹⁶⁵, dintre care 16 în ultimele decenii, ei se prezintă ca o branșă importantă, din care s-au specializat *ciubotarii*¹⁶⁶, *cavafii* și *papugiii*¹⁶⁷, surprinși în documentele sfîrșitului de veac XVII și la începutul veacului următor. Ca și în cazul căldărarilor, unii cizmari, precum Dumitru dorobanțul, vînzător la 20 noiembrie 1681, proveneau din oamenii corpurilor ostășești¹⁶⁸. Un zapis întocmit la 29 martie 1692 pentru vînzare în mahalaua Popii Stoica sterpul poartă semnătura lui „Dobre cizmar domnesc”¹⁶⁹. Ținînd seama de ocupațiile martorilor la întocmirea unor acte de proprietate rezultă că meșteșugarii *cojocari* se plasau în vecinătatea abagiilor. Astfel, cu prilejul cumpărării mai multor locuri de prăvălii de către Ilie Cojocarul, la 2 martie 1701 sînt menționați ca vînzători și martori trei abagii¹⁷⁰. Același Ilie Cojocarul cumpărase, cu doi ani înainte, alte două prăvălii, alături de Stoica abagiu, martor fiind fiul lui Prodan abagiu, iar vînzător Ianache Cojocarul¹⁷¹. Alte documente consemnează prezența lui Cârstea Cojocarul, același Ianache Cojocarul¹⁷², Necula Cojocarul¹⁷³, Gherghe Cojocar¹⁷⁴, „Tudor sîrbu ot Beligradu” Cojocarul¹⁷⁵ ș.a. Este unul dintre puținii străini aflați în categoria meșteșugarilor bucureșteni la acea dată. Meșteșugul Cojocăritului a cunoscut o puternică dezvoltare, oferind în același timp condiții propice de cîștig. Ilie Cojocarul era proprietar al mai multor prăvălii, pe cînd Pîrvu Cojocarul din Pitești avea țigani robi, pe care îi vindea la 10 iunie 1695¹⁷⁶. În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, Cojocarii primeau comenzi pentru cojoace din blănă de rîs, pe care voievodul le trimitea sultanului¹⁷⁷. Și în rîndul Cojocarilor s-au produs diferențieri: unii erau considerați „pîrv”, alții cîrpați. În aceeași mare categorie a meșteșugarilor producători de îmbrăcăminte se încadrează și *croitorii*, care la București erau

plasați pe Ulița mare avînd un staroste al lor. Un document din 20 septembrie 1705 menționează „Ulița cea mare între croitori”¹⁷⁸. Ținînd seama de semnăturile așternute pe zăpăsul din 20 februarie 1705, se pare că locul croitorilor era învecinat cu cel al zăbunariilor sau al unui grup de zăbunari¹⁷⁹. Un document mai vechi, emis la 23 martie 1629, lasă să se înțeleagă faptul că meșterii croitori își aveau atelierul lor în jurul bisericii lui Gheorma banul, numită și Greci¹⁸⁰. În perioada domniei lui Brîncoveanu la București sînt atestați: Necula și Micul¹⁸¹, Udriște, Bratu¹⁸², Dobre croitor, martor la o vînzare făcută în mahalaua Popii Gheorghe la 1 mai 1704¹⁸³ ș.a. Este firesc ca unii meșteșugari, inclusiv croitori, să-și fi efectuat activitatea și în alte mahalale, așa cum apare acest Dobre. Mult mai puțin sînt consemnate *cusătoarele*, *ceaprazarii*, dintre care sînt cunoscuți „Gligorie ceaprazarul”¹⁸⁴, consemnat într-un alt izvor ca fiind ceaprazar domnesc¹⁸⁵ și „Chiriac ceprăzariul”¹⁸⁶, *fîntnarii* din rîndul cărora se cunoaște numele lui Stoica fîntnar domnesc¹⁸⁷ și Radu fîntnarul, locuitor în mahalaua bisericii Stejar¹⁸⁸, *copciarii*, *giuvaergii*. La 1 martie 1701, Preda paharnic și fratele său vindeau o casă „la biserica Colții” lui Alexandri giuvaergiul, care plătea 120 taleri și un inel de aur cu rubin prețuit la 80 taleri¹⁸⁹. O căutare plină de interes au cunoscut *lăcătușii* plasați, așa cum arată documente emise în 1709 și 1726, în Ulița lăcătușilor, „care se găsea mai sus de pușcărie, aproape de zidu Curții domnești”¹⁹⁰. Sînt menționate numele lui Stanciu lăcătușul, Rai lăcătușul ș.a.

Într-un oraș înconjurat de păduri, cu construcții ridicate din lemn și-au găsit locul, din cele mai vechi timpuri *lemnarii*. Ei erau conduși de un vîtaf, așa cum arată hrisovul din 30 iunie 1698 dat spre întărirea proprietății dobîndită de Voico diaconul „feciorul Stanciului vîtaf de meșterii de lemn”¹⁹¹. Acest Stanciu era trecut și pe lista oamenilor domnești care primeau „postavuri, bogăsie i abale” cu prilejul sărbătorilor pascale din 1695. Tot pe același document este trecut Cazan meșterul de lemnari, „care se află la Curte în toată vremea” și încă un lemnar cu sarcina de a păzi depozitul de cherestea, lemnăria¹⁹². Din același Anatafter rezultă că în cadrul Curții domnești își desfășurau activitatea *butarii* și *dogarii*¹⁹³, ocupații legate de prelucrarea lemnului. Prezența acestor meseriași de butii și butoale este pe deplin justificată într-un oraș care beneficia de o podgorie destul de întinsă. Din documentele vremii rezultă că domnia acorda o atenție deosebită *lumînărilor*, care își desfășurau activitatea în atelierul domnesc din București și în cel de la Țirgoviște. Executarea lumînărilor era monopol domnesc care atrăgea și obligația măcelarilor de a vinde secul rezultat din tăierile lor numai lumînăriei domnești. Din cartea specială, emisă la 21 martie 1698, rezultă că în manufactura de lumînări bucureșteană munceau, alături de meșterii respectivi, și zece argați scutiți de peste 20 dări nominalizate și altele care eventual surveneau în cursul anului¹⁹⁴. Sînt cunoscuți hași Vasile lumînărarul, cel care primea cartea domnească din 1698 „Sterie lumînărarul” posesor al unor case în mahalaua Colțea¹⁹⁵, Tudor lumînărarul¹⁹⁶, din aceeași mahala Mihul¹⁹⁷ ș.a. Prezența lumînărarilor în jurul ctitoriei de la Colțea este îndreptățită prin aceea că meșteșugul lor era direct legat de scaunele de carne ale *măcelarilor* mai de mult instalate în mahalaua Sf. Sava și apoi plasate pe malurile Bucureștioarei. În anul 1704, măcelarii aveau ca vîtaf pe Petru, stăpîn și al unei moșii în Frumușani, pe care a vîndut-o mitropoliei¹⁹⁸. Sub denumirea de *meșter*, se înțelege din unele acte ale vremii că este vorba despre meșterii morari. Concludent în acest sens este documentul din 28 mai 1686, referitor la niște mori la Lunguleju, pe care le cercetaseră Stan meșter de la Radu Vodă, Radu meșter de la Mihai Vodă, Ilie de la mănăstirea Cotroceni și Stoia fîntnarul¹⁹⁹. Probabil același „Radu meșterul ot București”, împreună cu Șerban meșterul și alții au participat la recunoașterea hotarelor moșiei Dudești a boierului Radu Dudescu,

la 2 iunie 1707²⁰⁰. În unele izvoare este folosit și termenul de *morar*, așa cum se vede în hrisovul dat de Ștefan Cantacuzino la 5 iunie 1714, când mănăstirea Radu Vodă primea învoirea să țină două slugi și un morar, scutiți de haraci²⁰¹. Numeroasele construcții ridicate atât la București, cât și în țară au determinat creșterea numărului de *pietrari*. În scrisoarea sa din 21 iulie 1712, Matei Filipescu cerea judeului Brașovului, Hanos Mancăș, un meșter pietrar foarte bun arătând că și aici „sânt dăstui, buni puțini și carii sînt cei buni lucrează la trebile Marii Sale, lui Vodă”²⁰². Unele lucrări de pietrărie în București, inclusiv la Curtea domnească erau executate cu pietrari din Albești-Argeș. Printre meșteșugurile puternice în Bucureștii începutului de veac XVIII se numărau și *postăvarii*, stabiliți mai de mult în vecinătatea Lacului adînc²⁰³. În timpul domniei brîncovenesti, unii dintre ei, precum Mihai postăvarul se bucurau de o stare economică bună, care le permitea să cumpere ocine în jurul orașului. Documentele atestă prezența lui Iane postăvarul, Gheorghe postăvarul²⁰⁴. Dintre *potcovarii* este atestat numele lui Tudoran²⁰⁵. *O povarnă* care aparținea lui Marco jidov funcționa, la 12 martie 1638, în mahalaua Stejarului²⁰⁶, fără a fi singura²⁰⁷. Executarea și întreținerea mijloacelor de transport au impus specializarea unor meșteșuguri necesare atât colectivității, cât și Curții domnești. Printre aceștia sînt *rotarii*, *legănarii*, care în 1694 aveau la Curte un vâtaf al lor, *caretașii* ș.a. Se mențin informații despre *sîrmarii*, unul dintre aceștia numindu-se Mihai sârmagiul²⁰⁸, precum și despre *săhăidăcarii*²⁰⁹ și *spoitori*. Mult mai bine sînt reflectați *săpunarii*, despre care un izvor contemporan arăta că ei „fac săpun și vînd săpunul de se hrănesc cu săpun”²¹⁰. În actele vremii sînt menționați Radeș săpunariul, care, împreună cu fiul său Andronache, cumpărau ocine la Ștefăneasca și Răteasca²¹¹, Dragomir săpunarul²¹², Coman săpunarul²¹³ ș.a. Dacă săpunarii și-au avut terenurile pe Bucureștioara, mai sus de scaunele de carne, unde se află și locașul lor, *șelarii* erau în Ulița cea mare²¹⁴, avînd chiar o uliță și o mahala a lor atestată la 4 martie 1676²¹⁵. Șase ani mai tîrziu ei apar conduși de un vâtaf numit Ion²¹⁶. Corespunzînd obiceiului de construire a acoperișurilor caselor din șifă, trebuie să admitem existența unui număr însemnat de *șindrilarii*. Sectorul beneficia, de asemenea, de *stucatori* și *zidarii*²¹⁷, unii fiind zidari domnești, *cărămidarii*²¹⁸, *zugravii*²¹⁹, *tavangii*, *sculptorii*. Printre cele mai importante meșteșuguri bucureștene era și tăbăcăriul. *Tabacii* alcătuiau o mahala a lor, în jos de București, acolo unde s-au stabilit după dizolvarea lor din marele cîot al Dîmboviței. În tipografia bucureșteană lucrau *tipografii* și *legătorii de cărți*. În fine, lungă listă a meșteșugarilor se continuă cu *zăbunarii*, stabiliți, se pare, atât spre biserica Doamnei²²⁰, cât și în Tîrgul de jos²²¹ și cu *zlătarii*, șezători în jurul locașului ce le poartă numele. Un grup mai restrîns de meșteșugari sînt legați mai mult de Curte: *tunarii*, conduși de un vâtaf al lor²²², folosiți pentru turnarea și întreținerea țevelor de tun²²³, *arcarii*²²⁴, *tuingiții*, *păpușarii*, care executau otgoanele necesare ambarcațiunilor navale, *trîmbițașii* ș.a.

După cum rezultă în mod convingător din informația privind pe săpunari, meșteșugarii bucureșteni aveau posibilitatea să vîndă direct produsele lor. Viața economică a orașului beneficia însă de o categorie de negustori care desfăceau articole executate în oraș, în țară sau aduse de peste hotare. Activitatea acestora se desfășura în prăvălii, în centru, acestea fiind construite în grupuri aparținînd negustorilor respectivi, dar și unor mănăstiri și biserici, care percepeau taxe de închiriere. Comerțul bucureștean avea trei mari categorii de bunuri: unele care formau monopolul domnesc: fierul și sarea, care se desfăceau, conform cărții speciale din 1 ianuarie 1700 ce prevedea, printre altele, ca „nimeni dăn orășeni, au den neguțatori, au den turci, au dăn boieri, au den slujitori au ce măcar fel de om

ar fi să n-aibă voce aici în București, nici în Țirgoviște să vînză nici sare, nici fier²²⁵. Mărfurile respective se vindeau de către cei stabiliți de domn. Alte produse, precum seul obținut de măcelari, erau dirijate prin poruncă domnească.

Elementul hotărîtor în activitatea comercială era producția meșteșugărească locală. Deși străzile principale cunoșteau și prăvălii specializate pe desfacerea diferitelor categorii de mărfuri, cei mai mulți meseriași, constituiți în „rînduri”, puneau direct la dispoziția cumpărătorilor articolele confecționate de ei. Documentele emise pentru săpunari²²⁶, măcelari²²⁷, ca și unele informații ce se degajă din cele de care beneficiau abagii, șelarii, cizmarii ș.a. nu lasă nici un dubiu în acest sens. Paralel cu această modalitate de veche tradiție, s-a desfășurat activitatea negustorilor bucureșteni propriu-zisi. Actele vremii îi desemnează sub termenul generic de negustori sau neguțători, cupeți, dar și cu unele denumiri mai explicitate privind cîmpul lor de cuprindere: băcani, cafegiu, mătăsar, tutungiu, mărgelar, precupeț, zaraf ș.a. Cît privește proveniența acestora, cei mai mulți erau români localnici, alături de care se aflau greci, scheieni, pe care Vodă îi definește ca fiind aceia care „se hrănesc cu negoț brașovenesc aici în Țirg în București și pentru-alte Țirguri și sate cu prăvălii și cu altă hrană”²²⁸, chiproviceni, armenii, evreii, fiecare dintre aceștia beneficiind de unele înlesniri financiare²²⁹. Destul de rar apar negustori turci, raguzani, venețieni, nemți ș.a. La sfîrșitul secolului al XVII-lea s-a adîncit diferența între marii negustori și cei de rînd, mulți dintre aceștia fiind nevoiți chiar, grație impozitelor sporite, să-și înceteze practicarea ocupației lor.

Activitatea comercială se desfășura în hanuri, prăvălii proprietate sau luate cu chirie pe ulițele comerciale, în Țirgul de Afară, la diferitele iarmaroace, la care lua parte și neguțătorii bucureșteni, în sate sub forma comerțului ambulant etc. Elementul nou îl formau hanurile, cele mai puternice dintre aceste stabilimente eminentamente comerciale fiind ridicate de domnie²³⁰. Ele practic flancau Ulița Mare în care erau înșiruite prăvăliile cele mai importante. Alte prăvălii se aflau în vechiul bazar din apropierea Porții de jos a Curții domnești sau pe Podul Țirgului de Afară, Țirg care permitea contactul cu produsele lumii rurale învecinate, dar și cu mărfuri aduse de departe de către dogari, pietrari, rudari ș.a.

În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, Bucureștii se prezentau cu o piață bogată²³¹, în care se desfășeau atît bunurile indigene, cît și o varietate largă de articole din Orient, Balcani, dar și din centrul Europei, precum și din Rusia. Direcția cea mai puternică pe care Vodă a imprimat-o schimburilor libere de mărfuri viza Brașovul și celelalte centre transilvănene. Era aceasta și o măsură antiimperială, pe care voievodul de la București a susținut-o sub diferite forme. Brașovul, piață de veche tradiție pentru întregul pămînt românesc, a fost furnizorul principal cu postavuri, unelte și vase din metal, arme, podoabe din argint și aur, peceți, ferecături, păpuși de sfoară, carete, obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte, sticlărie etc.²³². Se expediau din Țara Românească, dincolo de munți, cereale²³³, porci, vite cornute, lînă și piei, pește, vin, miere, articole aduse din sudul Dunării precum: pipër, mătase, dulciuri, bumbac, citrice ș.a. Multe din mărfurile orientale erau tranzitate prin București, luînd apoi drumul vămii Branului sau pe acela ce urma valea Teleajenului.

Documentele vremii consemnează legături comerciale întreținute de Curtea domnească direct, prin emisarii săi sau de către marii negustori bucureșteni cu însemnate piețe europene: Lipsca, Danzig, Veneția, ca să nu mai vorbim despre Istanbul, Edirné, Broussa, Moscopole, Ragusa ș.a.

Importanța economică a Bucureștilor a fost completată cu calitatea politică și culturală a orașului de reședință domnească²³⁴. Cartea tipărită la București a

cunoscut o largă răspîndire dincolo de limitele Valahiei și îndeosebi în Transilvania. Deși Constantin Vodă Brîncoveanu a revitalizat pentru ultima oară în Evul Mediu scaunul domnesc de la Tîrgoviște, orașul de pe Dîmbovița a beneficiat de calitatea de capitală oficială a Țării Românești. Soli moldoveni²³⁵ și transilvăneni, delegați ai popoarelor din Balcani, ca și în timpul lui Șerban Cantacuzino²³⁶, diplomați otomani, imperiali, ruși, englezi, venețieni, unguri, diverși călători străini și militari sînt consemnați la București și la Curtea domnească²³⁷. La rîndul ei, Academia domnească de la Sf. Sava, prima instituție de învățămînt academic din țară, a atras profesori de renume, mulți dintre ei proveniți de la academia patriarhiei constantinopolitane, prigoși de politica Sublimei Porți²³⁸. Domniei Brîncoveanului îi aparține, de asemenea, prima bolniță din țară și din București, spitalul de la Colțea organizat în 1704, de către spătarul Mihai Cantacuzino²³⁹. Orașul s-a îmbogățit cu edificii și lăcașe datorate domniei și marilor boieri în fruntea cărora, în afara palatului de pe Dîmbovița, se găseau ansamblul arhitectonic Sf. Gheorghe Nou, palatul Mogoșoaia, lăcașele Fundeni, Răzvan, „Dintr-o zi”, ca și ctitoriile de la Sf. Sava, Sf. Ioan cel Mare, Măgureanu ș.a.²⁴⁰.

Orașul București a înregistrat în această lungă și strălucită domnie una din etapele de vîrf ale continuei lui deveniri. Secolul care a urmat sub regimul fanariot va frîna în mod evident afirmarea elementelor noi anunțătoare de ev modern, întîrziind menținerea orînduirii feudale în cadrul societății române.

La ville de Bucarest à l'époque du règne de Constantin Vodă Brîncoveanu

Résumé

Le règne de Constantin Brîncoveanu marque l'une des étapes de pointe du développement de la ville, l'évolution de Bucarest constituant, par rapport aux centres qui bénéficient de cette époque prospère, la plus haute expression de ce processus.

Deux formes de relief dominant l'aire urbaine: Lunca Dîmboviței (la Vallée de la Dîmbovița) et Dealul Bucureștilor (la Colline de Bucarest).

Le point central de la ville est la Cour Princière, dont on peut dire qu'elle enregistre pendant le règne de Constantin Brîncoveanu l'époque de sa plus grande éclosion.

Adossée aux remparts de la Cour se déploie la ville hiérarchisée selon les occupations des habitants. D'abord les rues des artisans – l'élément le plus dynamique de la période de pointe du système féodal – et des marchands; viennent ensuite les habitations des fonctionnaires et des citadins, puis, vers la périphérie, les agriculteurs, les pêcheurs, les gens du commun.

Etant ancienne, la ville se développe selon les exigences du moment.

Il n'y a pas eu de conception urbanistique. Les noms des rues et de certains faubourgs suggèrent la structure socio-professionnelle de la population.

A l'importance économique de Bucarest à l'époque du règne de Constantin Brîncoveanu s'ajoute celle politique et culturelle.

1. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, I, Buc., 1966, p. 213, Hrisov din 20 septembrie 1459.
2. Gh. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899; Nicolae Iorgă, *Istoria Bucureștilor*, Buc. 1939; Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459–1862)*, Buc., 1963; *Istoria orașului București*, Muzeul de istorie a orașului București, 1965; Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Buc. 1979, ed. II; *București. Monografie*, Buc. 1985.
3. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, Buc., 1969, p. 82–107; Ștefan Olteanu, *Locul și rolul orașului București în contextul producției meșteșugărești din Țara Românească în Evul Mediu*, în *București*, VIII, 1971, p. 114.
4. Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, Buc., 1961, vol. II; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Buc., 1963, ed. Const. Grecescu; *Istoria Țării Românești de la 1 octombrie 1688 până la martie 1717*, Buc., 1959. Se pot adăuga, pentru primii ani de domnie, și *Istoria Țării Românești, 1290–1690*, Letopisețul Cantacuzinesc, ed. C. Grecescu și Dan Simionescu, Buc., 1960 ș.a.
5. *Călători străini despre Țările Române*, Buc., 1983, VIII, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu, Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu.
6. N. Iorgă, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, Buc., 1903, V; C. Giurescu și N. Bobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Vodă Brâncoveanu*, Buc., 1907; Dinu C. Giurescu, *Anatafterul. Condiția de porunci a visteriei lui Constantin Brâncoveanu*, în *Studii și materiale de istorie medie* (S.M.I.M.), Buc., 1962, V, p. 353–490, Florian Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache-Panait, *Documente privind istoria orașului București*, București, 1960 (se va cita *Doc. priv. ist. București*); George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594–1821)*, București, 1961 (se va cita *Doc. București*); *Idem*, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634–1800)*, București, 1982 (se va cita *Doc. București*, III, întrucât volumul II a apărut în anul 1975).
7. *Doc. priv. ist. București*, p. 25–27.
8. *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, București, 1961, I, p. 152, Radu Popescu precizează și el „în marginea orașului între Dudești și mănăstirea Mărcuța”, Radu Popescu, *op. cit.*, p. 95.
9. Paul I. Cernovodeanu, *Noi precizări privitoare la bătălia câștigată de Matei Basarab în împrejurimile Bucureștilor (oct. 1632) în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, Iași, XXII, 1985, 2, p. 623–629, cu harta la p. 624.
10. *Documente privind istoria românilor. B. Țara Românească, veac XVI/V*, p. 81–82 (se va cita D.I.R.), vezi și N. Ghinea, *Așezări sătești din secolele XV–XIX pe teritoriul orașului București*, în *București*, Buc., 1969, VII, p. 247.
11. Ion Ionașcu, *Aspecte demografice și sociale din București în 1752 în Revista Arhivelor*, S.N., II, 1959, 2, p. 118.
12. Calcul făcut pe baza planului întocmit în 1842 de Vladimir de Blarenberg.
13. Gh. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 6.
14. G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăveștilor*, București, 1902, p. 35.
15. Ion Sachelarescu, *Din istoria Bucureștilor, Plumbuita*, București, 1940, p. 68–69; N. Ghinea, *op. cit.*, p. 238.
16. *Călători străini*, V, p. 203–204. Vezi și Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești*, București, 1976, p. 44–45, 172 ș.a.
17. Ana Toșa Turdeanu, *Orașul București în cartografie până la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, București, 1964, I, p. 212 (se va cita M.I.M.).
18. *Arh. Stat.*, Buc., fond Mănăstirea Mihai Vodă, VI/2; George Potra, *Doc. București*, III, p. 101–102.
19. George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935. Harta finală.
20. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 80.
21. *Arh. Stat. Buc.*, Mănăstirea Zlătari, XVII/1. Documentul vorbește despre ulița șipotului care se forma din „ulița cea mare prin lac”. Pentru identificarea mai concludentă reținem hrisovul din 20 decembrie 1691, care se referă la un loc de casă „în sud de mahalaua de la biserica de la Stejar, lângă șipot”, *Ibidem*, XVI/89.
22. A se vedea schița de plan întocmită de Paul I. Cernovodeanu și publicată de Dan Berindei, *op. cit.*, p. 83 și studiul temeinic al Terezei Sinigolia *Observații privind structura urbană a Bucureștilor la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *Rev. Muz. Mon.*, Mon. Ist. și de Artă, XVIII/1987, 2, p. 25–35.
23. George Potra, *Doc. București*, p. 179–180.
24. Documentul este emis la 15 iunie 1669 de către județul Dragotă și pîrgarii săi; *Arh. Stat. Buc.*, Donații XXX/18; P. Cernovodeanu și N. Vătămanu, în *Studii*, XIII, 1959, 6, p. 125–126.
25. Panait I. Panait, *Evoluția perimetrului Curții Vechi în lumina descoperirilor arheologice (secolele*

- XVI–XVIII), în *București*, București, 1971, VIII, p. 85.
26. *Doc. priv. ist. București*, p. 60.
27. George Potra, *Doc. București*, III, p. 110; vezi și N. Vătămanu. *Istoria bucureșteană*, București, 1973, p. 25–29.
28. *Călători străini*, VIII, p. 372.
29. Maria Stan, *Contribuții la istoricul morilor Vladichii (Sf. Elefterie) din București*, în *București*. București, 1967, V, p. 262.
30. Arh. Stat. Buc., Mănăstirea Radu Vodă, LXV/2. Vad de moară pe Dîmbovița primise mănăstirea și de la Grigore Ghica prin hrissovul din 6 februarie 1663, Arh. Stat. Buc., Mănăstirea Radu Vodă, XXXI/18.
31. *Ibidem*, LXV/1; George Potra, *Doc. București*, III, p. 101.
32. *Idem*, Mănăstirea Mihai Vodă, XV/11.
33. George Potra, *Doc. București*, p. 235–237.
34. Radu Greceanu în *Cronicari munteni*, II, p. 240; Morile de aici aveau trei roate.
35. Arh. Stat. Buc., Condicta Mănăstirii Cotroceni, ms. 692, f. 23–24.
36. Constantin Vodă Brîncoveanu a adăugat ansamblului mitropolitan turnul clopotniță, pe care a pus inscripția ce conține data terminării lucrărilor, 20 septembrie 1698, cf. *Inscripțiile medievale ale României, Orașul București*, București, 1965, I, p. 300. Volum coordonat de Alexandru Elian.
37. Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. II, p. 267.
38. Arh. Stat. Buc., Mănăstirea Radu Vodă, V/12.
39. *Idem*, Mănăstirea Radu Vodă, V/11.
40. *Idem*, ms. 705, f. 475v–476v.
41. D.R.H., XXII, p. 361–362, document din 27 sept. 1629, prin care Vișan vinde 2 răzoare de vie în dealul Văcăreștilor de jos, cu 20 galbeni.
42. La 15 ianuarie 1705, Stoian tuingiu vindea logofătului Niculai o vie în Dealul Bucureștilor „mai jos de Văcărești”; George Potra, *Doc. București*, p. 231.
43. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 267.
44. Ion Sachelarescu, *op. cit.*, p. 70.
45. Radu Popescu, *op. cit.*, p. 253. Ipsir pașa a fost condus de Nicolae Vodă Mavrocordat în a doua sa domnie „pînă la deal între vii”.
46. *Călători străini*, VIII, p. 372.
47. În 1641, negustorul italian Bartolomeo Locadello notează ca fiind cele mai mari orașe ale Țării Românești: Gherghița, Buzău, Rîmnic, Focșani, Slatina și „alte zece cu cîte 200 de locuri”, în timp ce la București erau 1 500 case (vezi *Călători străini*, V, p. 33).
48. *Doc. priv. ist. București*, p. 60.
49. Panait I. Panait, *Însemnări arheologice pe șantierele de construcții din București (II) în București*. București, 1969, VII, p. 30–31.
50. Arh. Muzeului de Istorie și Artă București (M.I.A.M.B.), inv. 30505.
51. Fundațiile lor au fost identificate recent de către arheologul Radu Ciuceanu cu prilejul amenajării noului bulevard de la poalele Dealului Patriarhiei, în Piața Unirii.
52. Fostele case ale postelnicului C. Cantacuzino au intrat în posesia familiei Dudescu. Vestigiile lor din str. Apolodor au fost cercetate în anii 1957–1959. Planul caselor publicat de Gh. Cantacuzino în *Materiale și cercetări arheologice*, București, 1962, VIII, p. 783.
53. Gheorghe Cantacuzino, *O mare locuință feudală descoperită prin săpături arheologice în București*, în *Cercetări arheologice în București* (se va cita CAB), II, 1965, p. 325–340.
54. Fundațiile laturii sudice a hanului ridicat de Șerban Vodă au fost semnalate sub trotuarul str. Lipscani, în fața palatului Băncii Naționale. Erau făcute din cărămidă și mortar, avînd grosimea de 0,92 m, cf. Aristide Ștefănescu în *CAB*, III, 1981, p. 27.
55. Dinu V. Rosetti, *Săpăturile din preajma bisericii Sf. Gheorghe Nou*, în *Materiale și cercetări arheologice*, VI, 1959, fig. 25.
56. Cornel Talos. *Vestigii ale hanului Zlătari*, în *Rev. Muz. și Mon., Mon. Ist. și de Artă*, XLIX, 1980, 1, p. 48.
57. Blasius Kleiner menționează în 1761 un număr de 94 biserici, dintre care 17 erau din lemn, cf. Paul Simionescu, Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 62, nota 116.
58. Panait I. Panait, *Hanul cu Tei din București*, în *Rev. Muz. și Mon., Mon. Ist. și de Artă*, XLVII, p. 23–24, 1976, 2.
59. George Potra, *Doc. București*, p. 200.
60. *Ibidem*, p. 223–235. Unele pivnițe erau căptușite cu lemn, altele erau construite din piatră. Valoarea acestora din urmă era foarte mare, atîngînd chiar 200 tl; George Potra, *Doc. București*, III, p. 93.
61. Ion Ionașcu, *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Coljea*. București, 1941, p. 64 (se va cita *Doc. Coljea*).

62. Așa cum erau casele cumparate de Radu Dudesuc de la clucerul Tudosie „cu grădină, cu locul cft ține îngrădișul” (George Potra *Doc. București*, p. 228); Constantin log. cumpăra la 15 iunie 1696 case „cu tot locul curții, cu grădină, cu pometul și cu pivnița din curte și cu jitiși și cu toate dichisele ce sînt pe lingă casă” (*Idem, Doc. București*, III, p. 111-112). La 14 aprilie 1708, Ioan, arhimandritul mănăstirii Hurez, vindea casele lui din malul Dimboviței alcătuite din „trei case cu foc și cu cămară, avînd și foisor și despre grădină” (George Potra, *Doc. București*, III, p. 131).
63. Casa cu pivnița în mahalaua Grecilor (Arh. Stat. Buc., episcopia Buzăului, LXXXV/20), altă casă a lui Nica zaraful în mahalaua Sf. Gheorghe Vechi, N. Iorga, *Studii și documente*, București, 1902, IV, p. 75.
64. Arh. Stat. Buc., Mănăstirea Zlătari, XVII/1.
65. *Idem*, ms. 705, f. 114-115.
66. N. Iorga, *op. cit.*, IV, p. 75.
67. Arh. Stat. Buc., Mănăstirea Sf. Ioan, XII/20. Este vorba de casele cumpărate la 16 aprilie 1708 de Constantin Greceanu, mare căpitan de Cerneji și care aparținuseră, mai de mult, egumenului Ioan de la Hurezi.
68. Casa vîndută de Tudorache și frații săi lui Mihu neguțătorul „lingă zidul grădinii domnești”, conform actului din 1 decembrie 1701 (George Potra, *Doc. București*, p. 221-222).
69. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 91. Paul de Alep este informat că orașul ar fi avut, înaintea călătoriilor sale, „cam 6000 de case”, cf. *Călători străini*, VI, p. 227.
70. Panait I. Panait, *op. cit.*, în *București*, VIII, p. 87.
71. *Idem*, *Hanul Manuc - Cercetări arheologice*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XLI, 1972, p. 9.
72. Un zid din bolovani de piatră veche și fundații de clădiri din secolele XVII-XIX din cărămidă și din lemn au fost semnalate în partea de N-NE a bisericii Bălașa cu prilejul lucrărilor de construcție a Centrului civic.
73. O porțiune de gard din trunchiuri de copaci masivi s-a descoperit în str. Gabroveni, Panait I. Panait, *Curtea domnească din București în secolul al XVI-lea*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XLII, 1973, 2, p. 5.
74. A se vedea planul de parcelare a Curții Vechi din 1799 și studiul lui Ion Ionașcu în *R.I.R.*, XIII, 1943, fasc. 1, p. 55-83.
75. Gravura contemporană care prezintă luarea în captivitate a lui Nicolae Mavrocordat în noiembrie 1716 este fantezistă. Ea redă un zid din blocuri din piatră (sicl) și construcții lipsite de orice asemănare cu datele certe, pe care le deținem în prezent.
76. Panait I. Panait, *Cetatea Bucureștilor în secolele XIV-XV*, în *Revista Muzeelor*, VI, 1969, 4, p. 310-318.
77. *Idem*, *Vlad Tepeș și cetatea Bucureștilor*, în *Rev. Muz. și Mon., Mon. Ist. și de Artă*, XLIX, 1980, 1, p. 34-35.
78. *Idem*, *op. cit.*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XLII, 1973, p. 6-8.
79. Paul de Alep reține faptul că vechea clădire „a fost dărîmată de răposatul Matei Voievod și refăcută din nou de-a întregul”, fiind „uimitor de armonioasă” (*Călători străini*, VI, p. 227). Recentele cercetări au dovedit că Matei Basarab nu a îndepărtat pivnițele boltite peste care a construit parterul înălțat al palatului, Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, București, 1973, p. 49.
80. Dumitru Almaș, Panait I. Panait, *Curtea Veche din București*, București, 1974, p. 41.
81. Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *op. cit.*, p. 54.
82. Radu Greceanu în *Cronicari munteni*, II, p. 32, Virgiliu N. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu. 1714-1914*, București, 1914, p. 49.
83. Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, II, p. 32.
84. C. D. Aricescu, *Condica de venituri*, în *Revista Istorică Română*, 1873, p. 614.
85. *Ibidem*, p. 661, Sahnici, balcoane închise, socnasiuri specifice arhitecturii istanbuliote.
86. Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, II, p. 15.
87. Radu Popescu, *Istoriile domnilor...*, p. 188. Relatare similară în *Letopiseșul Cantacuzinesc*, în *Cronicari munteni*, I, p. 219. Cronica privind anii 1688-1717 precizează că „voievodul a chemat în spărtăria cea mică grămaticul grecesc, logofătul ruinănesc, azagiu turcesc și au început a învăța cărți a scrie...”, *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, București, p. 43.
88. Descoperirea cea mai concludentă privește primirea suitei ambasadorului britanic William Paget, în aprilie 1702, Radu Greceanu în *Cronicari munteni*, II, p. 117-118.
89. *Cronicari munteni*, I, p. 528.
90. *Călători străini*, VIII, p. 373.
91. Edmund Chishull, capelanul factoriei engleze din Smirna, membru al suitei lordului William Paget, apreciază că „Palatul doamnesci cu apartamentele și grădinile ce țin de el sînt într-adevăr mîndre și mărețe...”, *Călători străini*, VIII, p. 197.
92. Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, II, p. 211.

93. Panait I. Panait, *Hanul Manuc în Buletinul Monumentelor Istorice*, XLI, 1972, 2, p. 8-9.
94. Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, II, p. 211.
95. *Ibidem*, p. 222.
96. Dinu C. Giurescu, *Anatafterul*, în *S.M.I.M.*, V, p. 359.
97. Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, II, p. 270.
98. *Bucureștii de odinioară*, București, 1959, p. 158, Panait I. Panait, *L'alimentation en eau de la lour princière de Bucarest*, în *XIII-e Congrès international d'histoire de la médecine*, Bucarest-Constanza (30 aout-5 septembre 1970), 1970, p. 449-450.
99. Toate aceste categorii sînt consemnate în *Anatafter* ca personal permanent, *op. cit.*, p. 353-360.
100. *Ibidem*, p. 360.
101. Luigi Ferdinando Marsigli, în cinstea căruia s-a dat un ospăț la Curtea domnească, apreciază muzica creștină, turcească și persană, pe care a ascultat-o cu acest prilej, *Călători străini*, VIII, p. 56.
102. Cazele bătrînești ale Cantacuzinilor, devenite Dudescu, aflate dincolo de rîu, cele ale Floreștilor, ale lui Toma Cantacuzino, atunci înălțate, ș.a.
103. Casele familiei Herăscu Năsturel, cele ale lui Alexandru biv vel postelnic dobîndite prin hrisovul din 8 februarie 1696, (cf. George Potra, *Doc. București*, III, p. 111). În aceeași perioadă își face case „în prund piste Dimbovița” Cornea Brîlioiu (*Ibidem*, p. 104).
104. Casele Văcăreștilor, cele ale lui Șerban Cantacuzino, ale lui Pătrașco Brezoianu ș. a., Gheorghe Cruzescu, *Podul Mogoșoaiei*, ed. Virgil Teodorescu. București, 1986; Ștefan Ionescu, *Podul Mogoșoaiei-Calea Victoriei*, București, 1962.
105. Într-un document din 6 iunie 1709 se vorbește despre o tranzacție de vînzare făcută „alătura cu Podul cel mare care merge la Tîrgu de Afară”, George Potra, *Doc. București*, p. 246.
106. Podul cel mare care merge la Tîrgu de Afară era acoperit cu birne lungi de 2,80 m flancate de două „trotuare” de cîte 1,5 m prinse pe urși de lemn cu cuie din lemn, Panait I. Panait, *Observații arheologice pe șantierele de construcții din Capitală*, în *C.A.B.*, București, 1963, I, p. 145-147.
107. Mai multe straturi de podiri, datînd din secolele XVI-XIX, au fost observate cu prilejul amenajării pasajului Lipscani, mergînd pe traseul fostei Ulițe Mari-Lipscani.
108. Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. II, p. 313.
109. Arh. Stat. Buc., Radu Vodă, XXXIV/25. Document din 30 martie 1661.
110. *Doc. priv. ist. București*, p. 49.
111. Paul I. Cernovodeanu, Nicolae Vătămănu, în *Studii*, tom XII, 1959, 6, p. 129.
112. *Doc. priv. ist. București*, p. 72.
113. George Potra, *Doc. București*, p. 251-252.
114. Arh. Stat. București, Radu Vodă, XXIII/36. Document din 17 iulie 1698.
115. George Potra, *Doc. București*, p. 164. Azi str. Smîrdan.
116. *Doc. priv. ist. București*, p. 49. În prezent str. Gabroveni.
117. George Potra, *Doc. București*, III, p. 86, document din 11 mai 1684.
118. Arh. Stat. București, Mitropolia Țării Românești, CCLVII/7.
119. George Potra, *Doc. București*, p. 206.
120. *Doc. priv. ist. București*, p. 51.
121. Arh. Stat. București, Radu Vodă, XXIII/36. Document emis la 17 iulie 1698, referindu-se la un loc aflat între biserica Agăi Niță și Podul Tîrgului de Afară.
122. George Potra, *Doc. București*, p. 374.
123. Arh. Stat. București, Mănăstirea Zlătari, XVI/89.
124. George Potra, *Doc. București*, p. 201.
125. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 98.
126. George Potra, *Doc. București*, III, p. 115, 121.
127. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 98.
128. George Potra, *Doc. București*, III, p. 111.
129. *Ibidem*, p. 206. La 6 iunie 1701 este menționată Ulița bisericii lui Răzvan, *Doc. priv. ist. Bucu-rești*, p. 63.
130. Arh. Stat. București, Epis. Buzăului, LXXXV/20.
131. *Idem*, Mănăstirea Sf. Ioan, XII/20.
132. George Potra, *Doc. București*, p. 250.
133. Atestată în anul 1709.
134. Ștefan Olteanu, *Producția meșteșugărească din Moldova și Țara Românească în secolele X-XVII*, în *Studii*, XV, 1962, p. 869-896. *Idem*, *op. cit.*, în *București*, VIII, p. 111-120; Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, ș.a.
135. Mihai Cantacuzino, *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, ed. Gh. Sion, București, 1863, p. 38; Dan A. Lăzărescu, în *Imaginea României prin călători* (București, 1986, II, p. 230) preia această informație fără a o comenta.

136. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, harta „Dezvoltarea Bucureștilor între 1300–1831”. Spre lăcașul Sf. Nicolae Broșteni (Tabaci) este indicată limita sudică a orașului. Hrisovul din 12 decembrie 1692 indică lăcașul lui Dura și Dimbovița ca fiind „unde a fost tabacii mai denainte vreme”, George Potra, *Doc. București*, III, p. 101–104.
137. Lăcașul actual a fost terminat în 1705 fiind ridicat pe locul altuia din lemn, cf. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 268.
138. Un document din 24 noiembrie 1814 menționează o prăvălie „între abagii, la Fier” în mahalaua Sf. Gheorghe Nou, George Potra, *Doc. București*, p. 692.
139. Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *Cercetări privind biserica mînăstirii Răzvan din București*, în *Glasul Bisericii*, XXX, 1970, 1–2, p. 94.
140. Un cuplor de olar din secolul XV a fost cercetat în fața clădirii centrale a spitalului Colțea, Dinu V. Rosetti, *Sondașul de la biserica Colțea, în Materiale și cercetări arheologice*, VII, p. 674–676.
141. Biserica Olari zidită în secolul al XVII-lea. În prezent este ușor traslatată de pe amplasamentul ei pentru a permite lărgirea Căii Moșilor la intersecția cu Bulevardul Carol I. Un document din 1752 arată că în zona aceasta erau „gropile de unde se iau pămînt de oale”, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 238.
142. George Potra, *Doc. București*, p. 440. Document din 16 septembrie 1758.
143. Incendiul din 1716 a izbucnit în mijlocul Tîrgului unde „se frînge fierul în colț”, în „Ulița abagiilor”.
144. Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile...*, p. 178.
145. Ion Ionașcu. *Doc. Colțea*, p. 63.
146. George Potra. *Doc. București*, p. 206.
147. Zapis din 2 aprilie 1699, George Potra. *Doc. București*, p. 215–216.
148. *Ibidem*, p. 220. Act din 2 martie 1701.
149. *Doc. priv. ist. București*, p. 71.
150. George Potra, *Doc. București*, p. 251–252. Document din 1 ianuarie 1713.
151. *Ibidem*, p. 260. Document din 25 aprilie 1714.
152. *Ibidem*, p. 315.
153. Arh. M.I.A.M.B., inv. 70. 085.
154. Arh. Stat. București, Mitropolia Țării Românești, ms 134/f 561–561 v.
155. George Potra. *Doc. București*, III, p. 129 și respectiv 123.
156. *Ibidem*, p. 250. Act din 15 aprilie 1712.
157. Pană băeș, martor într-un act de vânzare din 15 ianuarie 1705, *Ibidem* p. 231.
158. St. Olteanu, în *Studii*, tom XII, 1959, 5, p. 91.
159. Dinu C. Giurescu, *Anatafterul*, în *SMIM*, V, p. 124.
160. Ion „Iost bucătar la Vergo...” menționat la 22 mai 1706, George Potra, *Doc. București*, p. 237. Un „Ianaș bucătarul”, vînzător către Cornea Brăiloiu amintit în actul din 12 iulie 1693, *Ibidem*, III, p. 104. Udrea șufariu stăpîn al unui loc în mahalaua Olteni, *Ibidem*, p. 111.
161. Dinu C. Giurescu, *Anatafterul*, în *SMIM*, V, p. 431.
162. În 1709 este amintit Drăgan, căldărar domnesc, Ion Ionașcu. *Doc. Colțea*, p. 96, iar în 1698 iulie 17, Iano fiul lui Constantin căldăraru, Arh. Stat. Buc., Radu Vodă, XXXIII/36, Voicu căldăraru martor la 1 august 1713, George Potra. *Doc. București*, III, p. 144.
163. George Potra. *Doc. București*, p. 254.
164. Cele 5 prăvălii fuseseră făcute pe locul lui Isvan băieșul „la ulița împotriva căldărarilor”, *Ibidem*, p. 187.
165. Șt. Olteanu, *op. cit.*, Studii, XII, 1959, 5, p. 85.
166. Un Mihu cavafu semnează ca martor la 22 mai 1706, cf. Ion Ionașcu. *Doc. Colțea*, p. 88.
167. La 23 februarie 1698, Vasile papugiul este martor la vânzarea unui loc în mahalaua Sf. Gheorghe Vechi, Arh. Stat. București, Mănăstirea Cotroceni, 691/92 v. Este menționat un „Chirca, seimeanul papugiul” (N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 74), precum și Dediul papugiul.
168. Arh. Stat. București, A.N. MMDCCCXXXI/2. În 1708 sînt atestați papugiul Chirca și Dediul. Alt meșteșugar de papuci, Vasile semnat al unui act din 23 februarie 1698, Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 187.
169. George Potra. *Doc. București*, p. 202. Banu cizmarul, martor la 12 iulie 1693; *Ibidem*, p. 104, Mihul cizmar, *Ibidem*, p. 110.
170. *Ibidem*, p. 220.
171. Ion Ionașcu. *Doc. Colțea*, p. 73. Document din 13 iunie 1699.
172. George Potra. *Doc. București*, p. 219. Document din 8 ianuarie 1701.
173. *Ibidem*, p. 238.
174. Ion Ionașcu. *Doc. Colțea*, p. 71.
175. *Ibidem*, p. 96.
176. Arh. Stat. București, Mitropolia Țării Românești, CCCXLVIII/14. Un alt cojocar Matei este martor la

- vînzarea unei case la 15 august 1692 „denaintea lumănăriei”, George Potra. *Doc. București*, III, p. 100.
177. Nicolae Iorga. *Istoria industriei la români*, București, 1927, p. 45.
178. *Doc. priv. ist. București*, p. 72.
179. *Ibidem*, p. 69–70.
180. D.R.H., B., Țara Românească, XXII, p. 466.
181. *Doc. priv. ist. București*, p. 69–70. Act emis la 20 februarie 1705.
182. *Ibidem*, p. 72. Document întocmit la 29 septembrie 1708.
183. George Potra. *Doc. București*, p. 228–229. Delta croitor, Oprea croitor martori la 9 ianuarie 1705; George Potra, *Doc. București*, III, p. 129, Ion croitorul, locuitor pe Ulița de la scaunele de carne, *Ibidem*, p. 86, Tudor Croitoru, martor, *Ibidem*, p. 123, Riero croitor, Istodor croitor, menționați martori la 15 mai 1698, *Ibidem*, p. 118 ș.a.
184. *Doc. priv. ist. București*, p. 72.
185. *Ibidem*, p. 69–70.
186. George Potra, *Doc. București*, III, p. 138. Act din martie 1711.
187. Arh. Stat. București, Mănăstirea Nucet, XX/30.
188. *Idem*, Mănăstirea Zlătari, XVI/89.
189. Ion Ionașcu, *Doc. Colțea*, p. 85.
190. George Potra. *Doc. București*, p. 311.
191. *Doc. priv. ist. București*, p. 59–60.
192. N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 361.
193. Dinu C. Giurescu, *Anatafterul*, în *SMIM*, V, p. 359.
194. *Ibidem*, p. 389–390 vezi și Nicolae Iorga. *Studii și documente*, V, p. 345.
195. Ion Ionașcu. *Doc. Colțea*, p. 75–78. Tot Sterie avea vii în dealul Mitropoliei, George Potra, *Doc. București*, p. 223–225.
196. Ion Ionașcu, *Doc. Colțea*, p. 68–69.
197. Nicolae Iorga. *Istoria industriei la români*, p. 59–60.
198. Arh. Stat. București, Mitropolia Țării Românești, XIV/13. Document din 26 iunie 1704. La 15 mai 1698 este consemnat Stan vătăf de măcelari, George Potra. *Doc. București*, III, p. 118.
199. Arh. Stat. București, Mănăstirea Nucet, XX/30.
200. Arh. M.I.A.M.B., inv. 473.
201. Arh. Stat. București, Radu Vodă, XXXI/26.
202. Nicolae Iorga. *Studii și documente*, X, p. 143.
203. Paul Cernovodeanu și dr. N. Vătămanu, în *M.I.M.*, III, p. 41–42.
204. Nicolae Iorga. *Studii și documente*, X, p. 143.
205. George Potra, *Doc. București*, III, p. 106–107. Document din 4 august 1694.
206. Arh. Primăriei București, Fond Grivița Roșie, inv. IX/2.
207. Un document din 18 august 1703 reține numele lui Ștefan rachieru, George Potra, *Doc. București*, p. 225–226.
208. George Potra. *Doc. București*, III, p. 110.
209. *Ibidem*, p. 245. Dobrin săhăidăcar menționat la 20 iunie 1708.
210. Nicolae Iorga. *Studii și documente*, I, p. 340.
211. Arh. Stat. București, A. N. Pachet XXXI/2, Document din 2 iunie 1694.
212. *Idem*, Mitropolia Țării Românești, CCLVII/6. Dat la 11 august 1694.
213. George Potra. *Doc. București*, p. 237. În zăpisiul întocmit la 26 noiembrie 1691 este menționată Banca săpunăreasa, George Potra. *Doc. București*, III, p. 97.
214. *Ibidem*, p. 293.
215. Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile...*, p. 176. În rîndurile martorilor prezenți la întocmirea de acte de vînzare apar șelarii Irimie, Gligorie, Amza cf., George Potra. *Doc. București*, III, p. 99, 118, 129.
216. Ștefan Olteanu, *op. cit.*, Studii, tom XII, 1959, 5, p. 86.
217. Nicolae Iorga. *Studii și documente*, X, p. 113.
218. *Idem*. *Istoria industriei la români*, p. 65. O activitate deosebită desfășurau cărămizarii din Dudești.
219. Documentele menționează numele lui Pîrnu Mutul zugravul și Trifan zugravul, George Potra, *Doc. București*, III, p. 124, Marin zugravul, *Ibidem*, p. 130–131 ș.a.
220. *Doc. priv. ist. București*, p. 69–70.
221. *Ibidem*, p. 71. Sînt menționați zăbunarii: Stoica, Mihăilă, Radu, Iordache, precum și Scărlat, Marco ș.a.
222. Arh. Primăriei București Fond Grivița Roșie, inv. 9/1. Bărboi vătăf de tunari, Isar tunarul.
223. C. Glurescu, N. Dobrescu, *Documente și regeste*, București, 1907, p. 123–124.
224. „Dobrin arcariul” este martor la semnarea unui zăpisi din 9 ianuarie 1705, George Potra, *Doc. București*, III, p. 129.

225. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, V, p. 338, Dinu C. Giurescu, *Anatafterul*, în *SMIM*, V, p. 366–367.
226. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, V, p. 340.
227. În cartea domnească din 1 ianuarie 1713, pentru ierbari, domnitorul permite încasarea unor taxe de la cei care sacrificau animale „prin țiguri domnești și în București și în Țîrgoviște și prenr-alte țiguri... pentru că și măcel(ă)ria se chiam(ă) negustorie”, *Ibidem*, p. 352.
228. N. Iorga, *op. cit.*, X, p. 394.
229. În scrisoarea din 21 august 1700 către judele Brașovului Constantin Vodă Brîncoveanu menționează printre cei privilegiați, în limitele posibilităților fiscale, pe „brașoveni și Chiproveceani, și Armeni și Jidovii”, *Ibidem*, p. 400.
230. În documentul dat de Ianache județul la 14 mai 1673 se menționează un loc pe Ulița Mare spre grădina Sf. Gheorghe Vechi pe care erau construite de către Manole zaraful „case și hanuri” (George Potra, *Doc. București*, p. 166–167). Este cel mai vechi han bucureștean cunoscut pînă în prezent. Au urmat Hanul Șerban Vodă din mahalaua Grecilor menționat la 15 mai 1681 (Arh. Stat București, Mănăstirea Cotroceni ms. 693), Hanul Sf. Gheorghe-Nou refăcut de Constantin Brîncoveanu (George Potra, *Istoricul hanurilor bucureștene*, București, 1985, p. 47–50), Hanul lui Iane Stăncescu din mahalaua Sf. Nicolae și eventual Hanul Constantin Vodă atribuit de unii cercetători lui Vodă Brîncoveanu, (N. Stoicescu în *M.I.M. București*, 1964, I, p. 346, George Potra, *op. cit.*, p. 56) concluzie privită cu rezervă de către alții (Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 94–95). Mai funcționau în aceeași perioadă Hanul Flipeșcu, Hanul Zamfir, Hanul Grecilor, toate acestea fiind mai mici.
231. Ipolit Visenski, în *Călători străini*, VIII, p. 250–251.
232. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 96 ș.u.
233. Șerban Papacostea, *Contribuții la problema relațiilor agrare în Țara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în SMIM*, III, p. 241.
234. Ștefan Ionescu, *Epoca brîncovenească*, Cluj-Napoca, 1981.
235. Panait I. Panait, *Moldova în politica lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, în *Anuarul Muzeului Județean Vaslui*, 1980, II, p. 301–307.
236. Radu Ștefan Ciobanu, *Orașul București în politica balcanică a lui Șerban Cantacuzino*, în *București*, IX, București, 1972, p. 129–136.
237. Constantin Șerban, *Constantin Brîncoveanu*, București, 1969, p. 78–100.
238. Ștefan Ionescu, *op. cit.*, p. 150–159.
239. *Istoria orașului București*, București, 1965, p. 138.
240. Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, Vasile Drăguș, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976.